

raliter esset necessaria revelatio. Etenim, certum est, ex una parte, tempore revelationis christianae, genus humanum densissimis ignorantiae tenebris et turpissimis erroribus circa religionem obvolutum fuisse; nec minus certum est, ex altera parte, non obstante progressus continui beneficio, longum tempus futurum fuisse necessarium, ut mens humana, sibi relicta, ex hoc abyso feliciter egrederetur, et tandem adipisceretur sufficientem religionis cognitionem, ad vitam recte in ordine naturali instituendam. Quid autem amplius requiritur ut dicatur moraliter necessaria revelatio, ne homines, per multa saecula, in suis erroribus miseranda sorte jaceant?

DISSERTATIO TERTIA

DE OBLIGATIONE ET MODO INQUIRENDI RELIGIONEM
REVELATAM.

71. Jam disserendum est de obligatione et modo inquirendi religionem revelatam. Ad quod primo exponendus et confutandus est Indifferentismus relativus; posteaque breviter tradenda duplex methodus inquisitionis: historica, scilicet, et philosophica. Quatuor ergo erunt quaestiones:

QUAESTIO I^a

In quo consistat Indifferentismus relativus?

72. Resp. Non agitur nunc de Indifferentismo absoluto, quo homini permittitur nullam profiteri

religionem, et quem jam supra confutavimus; sed de relativo, quo homo eximitur ab onere alicui religioni revelatae, tanquam unice verae, adhaerendi, ac proinde ab obligatione eam inquirendi.

Triplex assignatur in illo errore gradus.

1us gradus est eorum qui religionis naturalis necessitatem agnoscunt quidem, sed simul contendunt, inter religiones positivas, nullam esse cujus professio per se nobis prohibeatur. Hinc unaquaeque a singulis eligi potest, sive haec quam ingenio suo et indoli accommodatiorem judicat, sive illa quae legibus patriae conformior est, aut quam ipsius parentes, vel ii a quibus dependet, sequuntur.

2us gradus est eorum qui, rejecta hac absurda facultate eligendi inter varias religiones positivas, asserunt tamen religionem revelatam, posito quod existat, non posse a Deo sub damnationis reatu imponi, ac proinde cuique esse licitum de illa inquirenda non curare, sed ipsi sufficere si religionem naturalem observet.

3us gradus est eorum qui, agnoscentes obligationem in conscientia inquirendi religionem revelatam, illamque semel cognitam amplectendi, contendunt tamen nulla lege humana, civili praesertim, ad id ullum adigi posse. Unde concludunt societatem civilem, ac proinde rectores civilis societatis, qua tales, teneri cunctis civibus omnimodam concedere libertatem cultuum, nihil aliud ab eis exigendo, nisi ut pacem externam non perturbent, et legibus pareant. Societas ergo civilis potest et debet esse indifferens, quoad omnes religiones quae nihil moliuntur contra bonum temporale reipublicae. De hoc tertio Indifferentismi

gradu opportunius dicemus in tractatu de *Ecclesia*, ubi indicabuntur officia societatis civilis erga ecclesiasticam.

QUAESTIO II^a

Utrum homini individuo per se licitum esse possit quamlibet religionem profiteri?

73. Resp. Videri potest quod sic, ut ait Rousseau. (*Emile*, liv. 4.)

Etenim 1° Certo perturbaret pacem publicam et leges patriae violaret, qui contradiceret religioni a principibus praescriptae. At prorsus vitanda est huiusmodi perturbatio pacis, et legum violatio. Ergo unusquisque patriae suae religionem amplecti debet.

2° Praeterea, Deus vult ut intacta remaneat in familiis subordinatio filii erga parentes, et uxoris erga virum. Sed periret illa subordinatio, nisi filius profiteretur religionem patris, et uxor religionem viri. Unde, ratione hujus subordinationis servandae, excusantur, coram Deo, filius et uxor profitentes religionem patris aut viri, quamvis haec sit falsa.

3° Praeterea, Deo sufficit cultus *cordis*, qui in quacumque religione ipsi persolvitur; caetera autem, quae ad externos religionis actus spectant, in se videntur indifferentia.

4° Praeterea, etiam falsorum numinum cultores habent voluntatem praedominantem verum Deum colendi. Atqui haec voluntas praedominans facit, ut adoratio creaturis exhibita ad Deum realiter referatur, et illum revera honorificet, ac proinde ipsi placeat.

74. Sed contra dico: *Homini individuo per se lici-*

tum esse non potest quamlibet religionem profiteri.

Est de fide, siquidem definitum est baptismum esse omnibus necessarium ad salutem.

Insuper, Indifferentismi de quo agitur errorem damnavit Gregorius XVI, Encyc. *Mirari vos*, sic se habens: « Alteram nunc persequimur causam maiorem uberrimam, Indifferentismum scilicet, seu pravam illam opinionem quae, improborum fraude, ex omni parte percrebuit, qualibet fidei professione aeternam posse animae salutem comparari, si mores ad recti honestique normam eriguntur. »

Item Pius IX, in Encycl. *Qui pluribus*, 9 nov. 1846, hunc errorem vocat: « horrendum ac vel ipsi naturali rationis lumini maxime repugnans, de cuiuslibet religionis indifferentia systema ». Cujus erroris originem ex Rationalismo indicat idem pontifex, in alloc. *Maxima quidem*, 9 junii 1862, dicens: « Cum autem omnes religionis veritates ex nativa humanae rationis vi perverse derivare audeant, tum cuique homini quoddam veluti primarium jus tribuunt, ex quo possit libere de religione cogitare et loqui, eumque Deo honorem et cultum exhibere quem, pro suo libitu, meliorem existimat. » Hinc damnata est in *Syllabo* sequens propositio XVI^a: « Homines cujusvis religionis cultu viam aeternae salutis reperire, aeternamque salutem assequi possunt. »

75. Probatur *ratione evidenti*.

Sane non absolute repugnat plures dari in mundo religiones veras. Sic, ante Christum, qui non erant origine Judaei poterant, vel solam profiteri religionem primaevam, vel mosaicam amplecti. At, positis rebus

ut nunc sunt, cum variae religiones in mundo existentes sese mutuo excludant, vel nulla, vel unica tantum est legitima et amplectenda.

Ad quod probandum, dicimus varias religiones considerari posse sub duplici respectu : 1° quatenus interpretantur legem naturalem ; 2° quatenus continent dogmata et praecepta religioni naturali superaddita, etiam posito quod huic non contradicerent. Atqui, sub quocumque respectu considerentur, per se licitum esse nequit homini individuo quamlibet profiteri.

1° Non est id per se licitum, si spectentur quatenus interpretantur religionem naturalem. Quot enim apud eas reperire est quae religioni naturali contradicunt, sive quoad partem theoreticam, absurda de Deo, mundo et homine continent, nempe : Polytheismum, Dualismum, Pantheismum, Materialismum, etc. ; sive quoad partem practicam, dum, scilicet, principia moralitatis pervertunt, aut Deum volunt ritibus inhonestis et crudelibus honorandum ! Ergo, cum Indifferentistae, cum quibus contendimus, profiteantur religionem naturalem, confiteantur necesse est, per se non posse esse licitum quamlibet religionem inter existentes amplecti.

2° Idem dicendum est, si considerentur variae religiones, quatenus religioni naturali dogmata et praecepta positiva superaddunt, etiam dato quod religioni naturali non contradicerent.

Nam 1° omnia symbola variarum religionum, si inter se conferantur, sibi mutuo contradicunt, saltem quoad multa. Unde non possunt esse simul vera ; sed, vel omnia continent aliquid falsi, vel unicum est sim-

pliciter verum. Atqui, intellectus non potest legitime adhaerere falso. Ergo inter haec symbola, vel nulli, vel uni tantum adhaerere per se est licitum. Nisi tamen dicatur veritatem esse quid relativum, ita ut aliquod dogma sit verum pro uno, attentis circumstantiis, videlicet, quia melius ipsius ingenio cohaeret, aut pertinet ad religionem principis, vel parentum, vel conjugis, et falsum pro alio, quia in aliis circumstantiis versatur. Sed, hoc admissio, jam nihil est in se verum, et inducitur universalis Scepticismus.

Nam 2° varia praecepta positiva, quae in singulis religionibus ponuntur, praescribunt modum quo Deus colendus est. Nullus autem modus colendi Deum assumi debet ab homine, nisi constet illum Deo non displicere. Ergo asserenti licitum esse *per se* Deum honorare per cultum cujusvis religionis, constare debet, vel Deum non potuisse exigere ut cultus in aliqua mundi religione usurpatus exclusive ei tribuatur, vel, de facto, non exigere, sed quoscumque existentes permittere. Atqui primum est evidenter falsum, et secundum nullo modo probari potest. Ergo unius aut alterius religionis cultum pro libitu assumens illicite agit, etiamsi cujuscumque religionis cultus in se esset honestus.

Sic igitur respondendum est ad ea quae opponuntur n. 73.

75. *Ad 1.* Ordo civilis non est legitimus, nisi sit rationi conformis et in veritate fundatus. Atqui obtemperare principi falsam religionem praecipienti, esset veritati et rationi contrarium.

76. *Ad 2.* Iniquitas parentum aut conjugis nunquam est imitanda. Ergo profiteri religionem pa-

rentum aut conjugis, si falsa sit religio, non est subordinatio legitima.

77. *Ad 3.* Deus, praeter cultum interiorem cordis, potest alium externum revelare et exigere, nec pro legitimo unquam habet cultum cordis in errore fundatum.

78. *Ad 4.* Falsorum numinum cultores, si bona fide credant esse vera, excusantur quidem coram Deo a peccato formali; sed cultus ille, persuasione falsa nixus, remanet in se inhonestus et reprobandus. Qui autem scienter falsos Deos adorant, certe non habent voluntatem praedominantem verum Deum colendi, sed Deo potius contrariantur, et grandis criminis piaculo se maculant.

QUAESTIO III^a

Utrum liceat, neglecta omni inquisitione circa religionem revelatam, solam profiteri religionem naturalem?

79. *Resp.* Videri potest affirmandum cum sectatoribus Indifferentismi relativi in secundo gradu.

Etenim 1° obligatio inquirendi religionem revelatam non oritur nisi ex obligatione omnibus imposita hanc religionem profitendi; unusquisque ergo, quantumvis rudis, inquirere tenebitur quae sit, inter varias religiones positivas, vere revelata; sed talis inquisitio multis videtur impossibilis.

2° Praeterea, ille nihil amplius Deo debet, qui nititur assequi perfectionem naturae suae consentaneam. Illa autem perfectio tota continetur in religionis naturalis fideli observantia.

3° Praeterea, revelatio a Deo homini proponitur

tanquam donum et beneficium. At si homo sub reatu damnationis tenetur illam accipere, et ipsi suam vitam conformare, jam non est beneficium, sed gravissimum onus.

80. *Sed contra dico: Nemini licet, neglecta omni inquisitione circa religionem revelatam, solam profiteri religionem naturalem.*

Est de fide, ob definitam fidei supernaturalis necessitatem, quam theologi statuunt in tractatu *de Fide*, et conc. Vatic. (Constit. *de Fide*) asserit dicens: « Quum homo a Deo tanquam Creatore et Domino suo totus dependeat, et ratio creata increatae veritati penitus subjecta sit, plenum revelanti Deo intellectus et voluntatis obsequium fide praestare tenemur. » Item can. 4°. « Si quis dixerit rationem humanam ita independentem esse, ut fides a Deo imperari non possit; anathema sit. »

81. *Prob. ratione.* Ad cujus intelligentiam, supponimus hominem nulli religioni revelatae addictum, et deliberantem an possit licite solam profiteri religionem naturalem, non inquirendo utrum, inter alias, aliqua sit exclusive vera. Certe, ille homo, conspectis tot religionibus, quarum unaquaeque se uti veram et obligatoriam exhibet, attenta praesertim religione christiana tam conspicuos prae se ferente characteres, non potest non grave concipere dubium de non existentia alicujus religionis positivae, sub poena damnationis ineundae. In tali dubio, inquisitionem licite omittere non potest, nisi prius sibi efformaverit conscientiam moraliter certam, quod ad inquirendum non teneatur. Atqui, nullo pacto sibi conscientiam moraliter certam efformare potest. Ad hoc siquidem

necesse est ut, ante omnem inquisitionem, prudenter judicet, aut hanc inquisitionem esse sine objecto, aut esse de objecto non cognoscibili, aut esse de re non praecepta. Et revera, unum de praedictis judiciis sufficeret; cum nemo teneatur inquirere rem quae non existit; aut quae, licet existens, non potest inveniri; aut quae, licet inventa, potest licite negligi. Jam vero, ante omnem inquisitionem, nullum e praefatis judiciis prudenter efformaretur.

Non primum, quo affirmaretur revelationem non existere. Illud enim solum opus, ante omnem inquisitionem, judicari potest non existens, quod aut intrinsece repugnat, aut esset cum aliis factis jam notis impossibile, aut foret inutile ad creationis fines. Atqui revelatio, nec est intrinsece repugnans, ut jam probatum est; nec cum ullis aliis factis impossibilis, cum e contra optime cum populorum traditionibus concordet; neque est ad fines creationis attingendos inutilis, siquidem Deum maxime glorificat, et imo ad rectam vitae institutionem in ordine naturali sit, ex dictis, moraliter necessaria.

Secundum etiam judicium, de impossibilitate inveniendi religionem revelatam, prudenter non potest proferri ante omnem inquisitionem. Quonam enim fundamento niteretur? Non fundamento *a priori*, quasi Deo impossibile foret revelationem a se datam, signis conspicuis et obviis decorare, quibus hanc etiam indocti facili negotio discernent. Haec quippe impossibilitas nullo modo probatur, uti diximus ubi de possibilitate revelationis mediatae. Nec idem judicium niteretur fundamento *a posteriori* seu experientia; cum, e contra, quotidie videmus multos ex incredu-

litate converti ad fidem christianam, vi motivorum credibilitatis convictos.

Tertium denique judicium, nempe: quod religio revelata, posito quod existat, non sit de praecepto, prudenter non efformaretur, ante omnem inquisitionem.

Etenim 1° cum, ex dictis, revelatio sit moraliter necessaria ad satis cognoscendam religionem naturalem, ut vita recte constituatur, omnino praesumendum est, et Deum religionem naturalem revelasse, quia non est probabile hominem carere medio vitae recte instituendae moraliter necessario, et Deum hanc revelationem sub praecepto imposuisse, secus finis non satis obtineretur.

Etenim 2° Deo non deest jus homini praestituendi finem supernaturalem, ac proponendi media huic assequendo proportionata. At hunc finem praestituere, et haec media proponere non potest, nisi revelatione, et quidem obligatoria. Nam, sine revelatione, nullus hunc finem et illa media cognoscet; et, sine obligatione, rarissimi erunt qui ad hunc finem serio tendent, sicque consilium Dei frustrabitur. Ergo, ante omnem inquisitionem, nemo prudenter judicare potest revelationem, posito quod existat, non esse de praecepto.

Hinc qui, neglecta omni inquisitione, sola religione naturali contenti esse volunt, ipsam legem naturalem graviter laedunt. In hypothesis enim quod, de facto, existat aliqua religio revelata sub poena damnationis ineunda, illi omnes qui, dubio de ejus existentia et obligatione concepto, eam inquirere neglexerint, jam non laborant ignorantia invincibili, et ideo damna-

buntur. Ergo Indifferentismi fautores maximo damnationis periculo voluntarie se exponunt, quod est sane gravis inordinatio contra legem naturalem, propter quam severe merentur a Deo puniri, etiamsi, de facto, nulla existat religio revelata.

Sic igitur respondendum ad ea quae opponuntur n. 79.

82. *Ad 1.* Religio revelata non est necessario indiscernibilis; cum Deo non desint media hanc faciendi ab omnibus facile discernibilem, sive proprio labore, sive doctorum magisterio. Ergo obligatio inquirendi religionem revelatam immerito judicatur supra vires humanas.

83. *Ad 2.* Etiam pro sufficienti religionis naturalis cognitione et observantia, moraliter necessarium est dari religionem revelatam et quidem obligatoriam. Insuper, Deo competit jus hominem ordinandi ad finem supernaturalem, quo in casu, debitum hominis erga Deum non coarctatur ad assecutionem perfectionis mere naturalis.

84. *Ad 3.* Non est de essentia doni et beneficii, ut ille cui proponitur possit in conscientia oblatum recusare. Quoties enim alicujus beneficii acceptatio debet procurare benefactori gloriam ad quam jus strictum habet, potest simul benefactor exigere ut acceptetur, praesertim ubi onus acceptationis per bona inde provenientia superabundanter compensatur. Jam vero talis est profecto acceptatio religionis supernaturalis.

QUAESTIO IV^a

An et quatenus, in inquirenda revelatione, adhibenda sit methodus historica vel philosophica?

85. *Resp. I.* Methodus philosophica consistit in perscrutando, naturalis rationis ope, naturam et excellentiam doctrinae quae tanquam revelata proponitur, ut exinde judicetur an fuerit vel non revelata.

Methodus historica consistit in quaerendo veritatis indicia extra doctrinam ipsam quae tanquam revelata proponitur. Haec porro indicia reponuntur in factis sensibilibus, exclusive divinis, et cum facto revelationis indivulse connexis.

1° *Sensibilibus* quidem, seu quae sensuum experientia vel testimonio hominum constare possint. De factis enim mere internis difficilius comparatur certitudo.

2° *Exclusive divinis*, seu quae extra cursum naturae consuetum contingunt, ita ut, vel a Deo immediate procedant, vel ab aliquo agente supra-humano, sed Deo specialiter mandante et approbante. Tunc enim extraordinarius Dei interventus manifestus evadit.

3° *Cum facto revelationis indivulse connexis*, seu, ex quibus inferre liceat Deum ipsum testari se alicujus religionis auctorem esse.

86. *Resp. II.* Methodus historica, in inquirendo religionem revelatam, philosophicae anteponenda est.

Posito enim, ut infra demonstrabitur, dari posse facta quibus innititur methodus historica, jam patet multiplici ex parte hanc esse praeferendam.

1° *Est revelationi inquirendae magis conveniens*. Revelatio enim est factum; atqui factum facto convenientius probatur.

2° *Est brevior*. Unica enim demonstratione ex unico hujusmodi facto, jam totius religionis divinitas illico concluditur. At methodus philosophica requireret omnium dogmatum et praeceptorum religionis propositae examen studiosissimum, quod certe longum exigit tempus.

3° *Est facillior*. Facta enim, quae expendenda veniunt, sunt obvia, splendida, multorum hominum testimonio comprobata. Porro facilius est horum factorum certitudinem historicam obtinere, quam doctrinae ipsius characteres eximios percipere.

4° *Est tutior*. Nam in horum factorum cognitione acquirenda minus est errandi periculum, quam in perscrutanda intrinseca alicujus doctrinae excellentia.

87. *Resp. III.* Methodo philosophica abutuntur Rationalistae, dum in illius usu plus aequo rationis jura extollunt. Volunt enim primum institui comparisonem inter varias religiones in mundo existentes, et hanc eligi quae sublimiora et pulchriora dogmata habet. Sed contendunt eam esse sublimiorem, quae magis videtur rationis naturalis principiis consentanea, et addunt id non esse rationi consentaneum quod ipsius captum superat.

Ut autem de recto usu methodi philosophicae judicetur, sequentes statuendae sunt regulae.

Regula 1^a. Ad dignoscendam revelationem, necessarium non est varias quae in mundo sunt religiones inter se comparare; sive quia haec comparatio est

plerisque impossibilis, sive quia longissimam moram requireret, et interea homo anceps remaneret circa viam salutis aeternae; sive quia, semel argumentis indubiis demonstrata veritate religionis catholicae, quae se uti unice veram exhibet, statim et legitime concluditur omnes alias esse falsas.

Regula 2^a. Quoties evidenter constat aliquam doctrinam pugnare cum principiis rectae rationis, pro certo tenendum est hanc non esse veram, nec potuisse a Deo revelari; v. g., si contradicat dogmatibus aut principiis morum evidentibus; item si includat capita inter se omnino pugnantia; item si, ex nativa sua indole, petat per media illicita propagari.

Regula 3^a. Quoties evidenter constat aliquam doctrinam principiis rectae rationis esse conformem, dicimus hanc esse veram, sed asserere non possumus fuisse revelatam. Non enim Deus necessario revelat omne verum.

Regula 4^a. Quoties aliqua religiosa doctrina statim non apparet rectae rationi certo consentanea aut dissentanea, necessarium non est hanc attentius per solam rationem naturalem perscrutari, ut efformetur judicium certum de ejus conformitate aut repugnantia cum ratione. Factum enim revelationis promptius et certius per criteria extrinseca stabiliri potest; qua probatione facta, jam nullum dubium superest de hujus religionis consentaneitate cum rectae rationis principiis. Sed, e contra, solis tunc uti criteriis internis periculo non caret. Dari enim possunt veritates revelatae captum rationis superantes, et inter eas multae occurrunt quae naturae corruptae displicent. Porro hasce veritates, ratio naturalis superba et passionibus

obnubilata, facili negotio et imprudenter judicabit intrinsece repugnare.

Regula 5^a. Nulla doctrina ex eo solum rejicienda est, quod includat mysteria aut praecepta positiva. Patet ex dictis de possibilitate revelationis.

Regula 6^a. Quoties tanta reperitur alicujus doctrinae religiosae harmonia, pulchritudo et sublimitas, ut sit evidens illius praeconem non potuisse ex solis viribus naturalibus tam mirabilia cogitare, tunc *speculative loquendo*, assumi potest ut argumentum efficax veritatis; quia tunc habetur miraculum proprie dictum ordinis intellectualis, cujus vim probativam infra vindicabimus.

Dixi: *Speculative loquendo*. Non enim audemus affirmare genus illud probationis, *in praxi*, aptum esse ad quoscumque convincendos. Etenim: 1° pauci sunt capaces satis expendendi et inter se comparandi varia alicujus religionis capita; 2° difficile determinatur sublimitatis gradus qui vires naturales intellectus humani superat; 3° habet criterium illud aliquid subjectivi, pendens a diversis diversarum personarum dispositionibus; unde quod uni placet nonnunquam displicet alteri; 4° demum, praejudicia et passiones obstant saepe ne praefata sublimitas, ut par est, apprehendatur.

Nihilominus, ubi ex variis auctoribus qui plurimum in doctrina revelata perscrutanda et explananda laboraverunt, haec harmonia, pulchritudo et sublimitas ob oculos ponuntur, non parum prodest illud argumentum, sive ad confirmandam fidem in jam credentibus, sive ad hanc gignendam in caeteris, modo sint bene dispositi; et ideo hoc infra judicavimus evolvendum.

DISSERTATIO QUARTA

DE REVELATIONIS NOTIS

(Vide Brugère: *de Relig.*, pars I, cap. IV.)

88. Quia revelationis inquisitio fit notarum applicatione, hinc, postquam egimus de obligatione et modo revelationem inquirendi, procedimus ad ejusdem notas investigandas. Disserendum habemus: 1° de notis in communi; 2° speciatim de miraculo et prophetia. Circa haec quaeruntur novem.

QUAESTIO I^a

Quae sint notarum revelationis definitio, necessitas et species?

89. *Resp.* Ad 1. Notae revelationis dicuntur media per quae ad divinae revelationis existentiam cognoscendam pervenimus. Dicuntur *notae*, quia per ea revelatio nobis innotescit; dicuntur *criteria revelationis*, quatenus ex eis vera revelatio discernitur; dicuntur *motiva credibilitatis*, quatenus, ipsorum ope, factum revelationis efficitur credibile.

90. *Resp.* Ad 2. Necessariae sunt notae revelationis, posito quod Deus aliquam religionem revelatam nobis imponat. Vult enim ut ei loquenti praestemus assensum rationabilem; at assensus sine motivo assentiendi datus non esset rationabilis.

Insuper, juxta Catholicos, assensus fidei debet esse firmus et irrefragabilis; at firmiter et irrefragabili-